

Moša A. MEVORAH

NEŠTO MALO O ŽIVOTU JEVREJA U BEOGRADU

— Iz prošlosti —

VREME: do završetka prvog svetskog rata, kraj 1918. godine.

Rođen sam u Beogradu 13 (26). septembra 1890. u Cincar-Jankovoj ulici, do mašog Kalemegdana. Nije mi poznato kad su se moji roditelji uselili u taj stan, ali deda i baba po ocu su još stanovali u Jevrejskoj mahali. U četvrtoj godini sam pošao u dečje zabavište nedaleko od našeg stana, u Ulici Zmaja od Noćaja, kod »tante Leontine« gde se govorilo samo nemački. Tante Leontina je imala majku koju smo zvali »alte tante« i muža koga smo zvali »her Salomon«. Prezime her Salomona je bilo Eškenazi; bili su sefardska porodica. Nije mi poznato odakle su došli, ali i danas se čudim što su među sobom govorili nemački. U ovo zabavište su i srpske porodice slale svoju decu da bi učila nemački.

U osnovnu školu »kod Saborne crkve« pošao sam kad mi je bilo sedam godina. U vreme mog školovanja nisu postojale jevrejske osnovne škole, nego su Jevreji koji su pohađali srpske škole učili veronauku u jevrejskim školama četvrtkom posle podne i nedeljom pre podne kad srpske škole nisu radile. Nastavni jezik u jevrejskim školama bio je srpski. Aškenazi su imali svoje jevrejske škole. Na časovima veronauke učili smo čitanje iz jevrejskih molitvenika, istoriju po Bibliji i pisanje onako kako su nekad pisali Sefardi*. O praznicima su nam učitelji pričali o događajima iz prošlosti zbog kojih se praznuje. Učitelji su tumačili jevrejske tekstove. Tako se desilo da sam kroz ceo život do dolaska u Izrael znao odlično da čitam jevrejski, ali nisam razumevao šta čitam. O praznicima su sinagoge bile pune sveta, hazani su divno pevali, a prisutni sa njima, izvođen je ceremonijal, ali narod nije razumeo šta čita. Sve ovo me podseća na jednu priču: neki stari Jevrejim molio se Bogu svakog jutra, ponavljajući prvih pet slova iz alefbeta. Upitali ga neki Jevreji poznanici: »Pa kakvu to molitvu čitaš kad si nepismen?« On im je odgovorio: »Ja ponavljam prvih pet slova iz alefbeta, a u sebi molim Boga da mi ispuni želje. Bogu ostavljam da iz tih pet slova sastavi moju molitvu koja odgovara mojim željama«. Takvi smo svi izgledali do dolaska u Izrael. Uzgred da napomenem da su hazani o velikim praznicima čitali na španskom neke delove iz molitve da bi narod razumeo.

Moji učitelji bili su Avram Alkalaj, Šalom Ruso, Moša Pinto, Jakov Koen i Katalan. Prva slova i alefbet, a potom čitanje naučio sam od Avrama Alkalaja. Čitam

* Raši-plamo

sam tačno, a od Alkalaja sam naučio da pevam kako su Sefardi pevali Bibliju. U štampanim knjigama su pored »punktova« postojali neki znaci koji su služili kao note po kojima je izvedena melodija. Tačno se znalo koja se melodija peva kod svakog znaka. Tako se desilo da su svi Jevreji na Balkanu kroz vekove čitali i pevali Bibliju na isti način. Sećam se da je Jevrejska opština u Beogradu dovela iz Rumunije jednog hazana koji je odstupio od tradicije i pevao na svoj, »moderan« način. Narod u sinagogi nije voleo njegovo izvođenje, pa se nije mogao održati kao hazan — otkazana mu je služba. Da se vratimo na Avrama Alkalaja. Pored službe kao učitelj bio je i hazan u sinagogi; imao je prijatan glas i blag osmeh. Zračio je dobrotom. Sve je molitve čitao gotovo napamet i narod ga je rado slušao. Od njega sam mnogo naučio, pa sam ga docnije u životu duboko poštovao i bio mu blagodaran.

Učitelj Katalan je umro prilično mlad od tuberkuloze, a Jakov Koen od srčane mane. Najsnažniji i uvek dobro raspoložen bio je Šalom Ruso. Njegova supruga Estera bila je učiteljica u državnoj osnovnoj »Dorčolskoj školi« (danas škola »Janko Veselinović«, — prim. red.).

Kad sam pošao u gimnaziju, Jevrejska opština je dovela učitelja za jevrejski jezik iz Poljske. Zvao se Najvirt, bio je odličan pedagog i mnogo se trudio da đaci nauče jezik, ali se nije dugo održao u Beogradu. U to doba je Jevrejska opština dovela i učitelja Džajina koji je dugo ostao u Beogradu. Nije dobro govorio srpski, a mislim da je bio poreklom iz Makedonije ili Bugarske; inače je na španskom jeziku bio odličan besednik i glumac. Posle Beograda je bio sefardski rabin u Bitolju, a kako je voleo počasti, pred njim je išao »gavaz« sa visokim štapom kad je izlazio u grad. Završio je svoju karijeru skupljajući priloge za Keren Kajemet u Južnoj Americi, verovatno zbog svog ubedljivog načina govora.

U Ulici Vuka Karadžića postojala je Luteranska osnovna škola u koju su i Jevreji u čijim se kućama govorilo nemački slali svoju decu. Meni su poznata dva slučaja: Mojsilović, kome je maternji jezik bio nemački jer mu je majka bila iz Beča, i Lenka Majer, kći uglednog člana firme »Flajšer i Majer«. Nastavni jezik u Luteranskoj školi bio je nemački, a škola je bila priznata kao i ostale državne osnovne škole. Za prelaz u gimnaziju morali su i đaci ove škole polagati prijemni ispit.

Jevrejska deca u osnovnim školama nisu bila obavezna da prisustvuju časovima hrišćanske nauke, niti da ujutru čitaju »Očenaš«, mada u toj molitvi nije bilo nikakvih navoda iz hrišćanske veronauke. Neki učitelji su se čudili što Jevreji ne čitaju ovu molitvu, ali nikad nisu insistirali na tome.

Da pomenem i jednog narodnog učitelja — bio je to haham Bahore Altarac, verovatno poreklom iz Bosne. Svakog praznika i subotom držao je predavanje u »Tikun Hacotu« između »Šahríta« i »Minha«. Na ova predavanja me je vodio moj otac koji ga je veoma rado slušao, kao i svi ostali koji su dolazili na njegova predavanja, pa je »Tikun Hacot« uvek bio prepun sveta. Ja sam ga slušao sa uživanjem i divljenjem; govorio je napamet i tumačio tekstove iz Kabale, Gemare i Mišne.

Sumnjam da su ljudi koji su dolazili na njegova predavanja poznavali materiju koju je izlagao, ali kao da su hteli da uđu u mistiku o kojoj je govorio. Bio je veoma kratkovid, te je beleške s kojima se služio držao skoro do nosa. Zašto nije nosio naočare, pitao sam se uvek. Glas mu je bio topao i veoma prijatan. Hodao je lagano, nogu pred nogu, u dugačkom kaputu, udubljen u svoja razmišljanja. Sumnjam da je video prolaznike koji su pored njega prolazili. Jednog dana došao je u naš stan jer je skupljao pretplatu za molitvenik koji je hteo da štampa. Moj otac se pretplatio, a verovatno i veliki broj ljudi koji su ga poznavali i poštovali. Međutim, prošlo je dosta godina, a od molitvenika ni pomena. Ko je smeo da pita hahama Bahorea šta je sa molitvenikom, njega koji je bio oličenje poštenja? No jednog dana je ponovo došao kod nas i doneo molitvenik velikog formata u kožnom povezu, lepih boja, sa utisnutim imenom sa strane, štampan na finoj hartiji. Haham Bahore se odužio svima, pa su bili srećni i on i njegovi pretplatnici. Sa svim drugim knjigama nestao je i ovaj molitvenik kad su Hitlerovci ušli u Beograd. Sudbina nije bila naklonjena hahamu Bahoreu: imao je dva sina, jednog mojih godina i starijeg tri-četiri godine, na nesreću duševnog bolesnika. Išao je ulicama i vikao kao da se svađa sa nekim. Imao je ženu, nižeg rasta od njega, dundastu i nesretnu zbog bolesti starijeg sina. Nemam pojma da li je negde nešto zabeleženo o ovome učitelju, dobrom čoveku, koji je u starim knjigama tražio objašnjenje za postojanje sveta.

Jevreji u Beogradu su poštovali verske praznike, ali nisu bili fanatici; nisu bili »šomre micvot« — »čuvari zapovesti«. Subotom su otvarali radnje, a činovnici su išli na posao. Bilo je i onih koji su subotom išli u sinagogu na »Šahrît«, a petkom uveče na »Erev šabat«. U mnogim kućama je na »Erev šabat« pre večere čitan »Kiduš« uz vino od cedenog grožđa, kad ga je bilo. Sinagoge su o velikim praznicima bile pune, naročito na Roš Hašana ili Kipur. Nije to bila samo molitva nego i sastanak ljudi koji se preko cele godine nisu videli. Bila je to prilika da se sazna ponešto o zdravlju, o porodici, o prilikama pod kojima se živi.

Običaji su takođe održavani. Kad se rodi muško dete, »Brit mila« je vršen ili u sinagogi ili kod kuće. Ako se dešavalo kod kuće, u jednoj sobi je ležala porodilja, a u drugoj je vršena »operacija«. Bio je običaj da porodilja posle porođaja ostane još najmanje osam dana u krevetu, pa bi tako čula sve što se dešava u drugoj sobi. Uz pesmu i molitvu čuo se i detetov plač, pa je i majka plakala od žalosti što joj dete plače. Dete je na jastuku držao »sandak« (kum), a to je obično bio bliski rođak, ili neki prijatelj porodice kome se želela ukazati naročita čast.

»Bar micva« je uvek bila radost u porodici. Toga dana bi »bahur« (junak događaja) obično subotom čitao u sinagogi jedan deo iz Tore, a posle bogoslužjenja sa kod kuće primani gosti, rođaci i prijatelji. Bahur je dobijao poklone.

Kad se devojka udavala, pre venčanja je priređivan »banju di novja« (kupanje mlade) u »banju Zunana«, hamam u Jevrejskoj mahali koji je držao Zunana. Na »banju di novja« dolazile su majke, tetke i rođake. Posle kupanja mlade pevalo se i udaralo u »panderu« (daire), a »tija Đamila« je pevala španske romanse, lju-

bavne pesme, upućene mladi. Služeni su kolači s medom i orasima i drugi slatkiši. Venčanje je obavljeno u sinagogi. Ako bi neko platio veću sumu da se venčanje obavi u »prvoj klasi« učestvovalo je i »Srpsko-jevrejsko pevačko društvo«, koje je odgovaralo na pevanje hazana, a na kraju službe izvođena je »Aleluja« od Levandovskog. Sve je bilo veoma svečano. Pre venčanja je u porodicama sa mnogobrojnim članovima obavljan kod kuće »ašugar« za članove porodice i najbliže prijatelje. Na velikom stolu bi se izložilo sve što je mlada donela od mekanih stvari: posteljina, rublje, odeća. Posle podne primani su gosti, rođaci i prijatelji koji su hvalili obilje stvari i kvalitet. »Ašugar« je obično trajao jedan dan, a to je bila prilika da se počaste članovi porodice i prijatelji. U »ketubi« (bračnom ugovoru), pored drugih podataka beležilo se koliki miraz donosi mlada u brak. Ovo zato ukoliko bi »has ve halila«, ne dao Bog, došlo do razvoda braka muževljevom krivicom, bila utvrđena kao neka vrsta obaveze muža da vrati miraz. Ne sećam se da se desio ijedan razvod braka, što je veoma utešno i dostojno hvale, uz to i dokaz da su u brak unošeni harmonija, međusobno razumevanje i prijateljstvo. Razvod braka je smatran za sramotu.

Život u porodici je bio svetinja; roditelji su bili osobito poštovani, a naročito roditelji u podmaklim godinama. Sinovi i ćerke roditelja u podmaklim godinama nisu ih zvali imenima, nego oca »sinjor«, skraćeno od »sinjor padri«, što znači »gospodine oče«, a majku »sinjora«, skraćeno od »sinjora madri«, ili »gospodo majko«. Ako je u porodici bio veći broj sestara i braće, najstariju sestru su zvali »ermana« (sestra), a najstarijeg brata »ermanu« (brat). Možda je ovaj način obraćanja postao tradicija još iz vremena kad su Jevreji živeli u Španiji. Naravno, takvo oslovljavanje je izostalo kad su deca pošla u srpske škole i kad im je materinji jezik postao srpski. Moji roditelji su sa svojim roditeljima govorili španski, a mi deca smo i među sobom i sa svojim roditeljima govorili srpski.

Jevreji u Beogradu su se bavili trgovinom i bankarskim poslovima. »Angro« radnje su bile u nekadašnjoj Dubrovačkoj ulici, docnije u Kralja Petra i Vasinoj, a »detaljne« radnje su se nalazile u Knez-Mihaelovoj ulici i na Terazijama. Bilo je i uvaženih lekara, advokata, inženjera i činovnika u bankarskim i državnim ustanovama. Jevreji trgovci su uživali dobar glas u Beogradu; retko se dešavalo da neka radnja bankrotira ili se poravnava. Bilo je i udruživanja sa Srbima; tako je kompanjon u radnji Poličević i kompanija bio Isak Tajtacak, u radnji Đukanović i kompanija bio je stariji brat Isaka Tajtacaka, a postojale su radnje Koen i Todorović, ili Braća Arueti i Aca Dinić. Mlađi naraštaji su se formirali u jevrejskim radnjama od dece tih trgovaca. Ukoliko nisu mogli da posećuju državne škole zbog nedovoljnih materijalnih sredstava, šegrti i pomoćnici su posećivali »Nedeljnu trgovačku školu beogradske trgovačke omladine«. Ova škola je imala odlične profesore, te je mlađi naraštaj dobijao u njoj solidnu nastavu i spremu. Predavanja su održavana nedeljom kad su radnje bile zatvorene.

Preteče bankarskih radnji u Beogradu bile su menjačke radnje koje su tada obavljale i bankarske poslove. Jedna od prvih menjačkih radnji bila je menjačnica mo-

* Pokazivanje miraza rođacima i gostima — (prim. red).

ga dede po ocu koja se zvala »Kraljevsko-dvorska menjačnica Moše Mevoraha«. Privilegiju da se menjačnica zove »kraljevsko-dvorska« dobio je moj deda od kralja Milana Obrenovića. Iz ove radnje je potekao predlog da se osnuje »Državna klasna lutrija u Srbiji«, pa je ona i osnovana 1888. godine. Plan i predlog podneo je Beogradskoj opštini moj deda uz saradnju Sigmunda Vajsa iz Hamburga, ali kako je tada član odbora Beogradske opštine dr Mih. Vujić, profesor Univerziteta, postao ministar finansija, on je odlučio da klasna lutrija ne bude opštinska nego državna. Moj otac Avram Mevorah je napisao članak o osnivanju Državne klasne lutrije koji je objavljen u *Beogradskim opštinskim novinama*, br. 10, 1937. Otac mi je pričao da su isplate za izvoz žita iz Mačve vršene izvoznicima u Šapcu po nalogu kupaca iz inostranstva preko dedine radnje. Žito se izvozilo brodovima Savom i Dunavom. Dalje mi je otac kazivao da je ustajao rano i nosio džakčiče sa zlatnicima na savsko pristanište, predavao ih nekom od putnika, nepoznatim licima, s molbom da se novac preda određenom izvozniku u Šapcu, a da se nije nikad desilo da su džakčiči bili oštećeni, ili da je novac nestao.

Od poznatih menjačnica da navedem i radnju Marka Baruha i Davida Levija »Fortuna«, koji je pred prvi svetski rat pretvorio svoj kapital u akcionarsko društvo i osnovao »Kolonijalnu banku«. Verovatno je saobraćaj sa inostranstvom nametnuo potrebu da se otvore menjačke radnje. Osnovna jedinica dinar pripadao je Latinskoj konvenciji u koju su bile uključene Švajcarska, Francuska, Italija, Belgija i druge zemlje, dok je Austrija imala svoju valutu — krunu i forintu (dve krune) koje su vredele nešto više od franka. Nisu postojala nikakva ograničenja, niti devizne kontrole za razmenu novca. Uzgred da napomenem da je Narodna banka bila emisiona banka i da je izdavala novčanice od dvadeset dinara u zlatu, a da je u saobraćaju za jedan napoleon plaćano 19,95 dinara, a za novčanicu 20 dinara.

Pored Narodne banke i Hipotekarne državne banke postojale su i druge banke, od kojih navodim Izvoznu banku i Beogradsku zadrugu. Ovo stoga što su Jevreji kao činovnici uživali osobito dobar glas i bili veoma cenjeni. U upravi Narodne banke bio je član i Živko Leonović, po rođenju Koen, a jedan od cenjenih činovnika bio je Mata Levi. Generalni direktor u Hipotekarnoj banci bio je veoma cenjeni Aron Alkalaj, sin pok. Avrama Alkalaja, učitelja i hazana, a ne manje cenjen Žak Davičo, brat advokata Benka Daviča. U Izvoznoj banci je bio Isak Mašijah, koga su osobito cenili; u Beogradskoj zadrugi je radio Isak Alkalaj, brat Arona Alkalaja, neobično uvažen tako da je docnije postao i direktor Zadruge.

U težnji za prosvetom, beogradski Jevreji su slali svoju decu na školovanje. Povodom proslave stogodišnjice osnivanja Prve beogradske gimnazije, dr Stevan Popović piše u *Beogradskim opštinskim novinama*, br. 10, oktobar 1939, između ostalog i ovo: »10% učenika su bili Mojsijeve vere — Beogradski Jevreji. U demokratskoj Srbiji, punoj verske tolerancije, oni su se dobro osećali i danas ima u Beogradu uglednih Jevreja koji su maturirali u 1 beogradskoj gimnaziji, među njima i sam vrhovni rabin — Dr Isak Alkalaj. Svi su oni izneli najbolje uspomene iz ove gimnazije«. Nemam tačne podatke koliko je Jevreja živelo na teritoriji Srbije, te koliko ih je bilo u procentima prema Srbima, ali navedenih 10 posto

prema učenicima Srbima su svakako veoma značajni. Posle mature, Jevreji su odlazili na medicinske studije u Beč, a pravne nauke su studirali u Beogradu. Značajni i veoma cenjeni su bili lekari i advokati Jevreji.

Lekar naše porodice u mom najranijem detinjstvu bio je dr Bril, stasit čovek, neobično dobar i plemenit, koji je samom svojom pojavom i pozdravom unosio zdravlje u bolesnikovu sobu. Obilazio je svoje bolesnike vozeći fijaker s jednim konjcem. Kako je bio lekar mnogih sefardskih porodica naučio je i nekoliko španskih reči. Sećam se da je otac pričao kako je dr Bril dobijao mesečni honorar* bez obzira na broj poseta. Verovatno da je u to doba postojao takav običaj da bi se lekaru obezbedio prihod, ali dr Bril je umro kao puki siromah, pa su njegovi prijatelji sakupljali priloge za sahranu. Mnoge porodice duboko su žalile što nije više bilo doktora Brila, tog dobrog i plemenitog čoveka, lekara i prijatelja porodice. Dr Farkić, tada veoma cenjen lekar, pored svojih bolesnika preuzeo je i bolesnike dra Brila. Kao veoma preduzimljiv osnovao je prvi zavod za fizioterapiju.

U to vreme živeo je i dr Simonović, veoma cenjen kao odličan dijagnostičar, pa su i jevrejske porodice tražile od njega lekarski savet. Nije posećivao bolesnike kao dr Bril, nego je vršio preglede samo u svojoj ordinaciji. Da pomenem i dra Leona Kojana koji je pre prvog svetskog rata započeo karijeru kao lekar za venerične i kožne bolesti, a u toku godina postao veoma cenjen hirurk i urolog, potom i profesor Medicinskog fakulteta. Bio je veoma duhovit, finog nastupa, stasit i visok.

Advokati Jevreji su zastupali stranke uglavnom po građanskim obavezama pred sudom: registracija osnivanja trgovačkih firmi, prijavljivanje patenata, zaključivanje ugovora, tužbe zbog neispunjenja ugovora i obaveza, testamenti i slično. Nije mi poznato da je u jevrejskim porodicama ili društvu bilo krivičnih dela, niti suđenja po krivičnim delima, niti su mi poznati slučajevi da su advokati Jevreji branili pred sudom izvršioca krivičnih dela. To ne mora značiti da nikad nije izvršeno kakvo krivično delo u jevrejskoj sredini. Od poznatih kancelarija i advokata Jevreja da pomenem jednu od najstarijih: dra Davida Alkalaja, uglednog advokata i vođu cionističkog pokreta u Srbiji, zatim Rafajla Fincija, Šemaju Demaja, Jakova Čelebonovića, Benka Daviča.

Nešto malo o odnosu između Srpske pravoslavne crkve i Jevreja u Srbiji. Srpska pravoslavna crkva je bila samostalna, što je i danas, a sedište poglavara crkve je u Beogradu. Pored toga što je srpska, ona je i nacionalna. Ovo napominjem zato što, koliko je meni poznato, nije imala misionare čiji je zadatak bio da prevode druge narode u pravoslavnu veru, nasuprot rimskoj katoličkoj crkvi koja teži da prevede ceo svet u katoličizam bez obzira na narodnost. Ova okolnost dopustila je da odnos između Srpske pravoslavne crkve, odnosno tela u hijerarhiji pravoslavne crkve, i Jevreja bude korektan i pun međusobnog poštovanja. Nije mi poznat nijedan slučaj da su predstavnici pravoslavne crkve nagovarali Jevreje da pređu u pravoslavnu veru, to ne znači da Jevreji u Srbiji nisu prelazili u pravo-

* od porodica čiji je bio lekar — (prim. red).

slavnu veru. Jedna važna okolnost prinudila je Jevreje da prelaze u pojedinim slučajevima u pravoslavnu veru. Naime, u Srbiji nije postojao građanski brak nego samo crkveni. Ako je neki Jevrejin bio neodoljivo zaljubljen u kakvu Srpkinju bilo je lakše da se Jevrejin pokrsti nego da Srpkinja pređe u Mojsijevu veru, mada je bilo i obratnih slučajeva, ali rede. Za vreme vladavine kralja Milana Obrenovića došao je u Srbiju priličan broj lekara i veterinara Jevreja iz ruskog dela Poljske, pa su se neki od ovih lekara oženili Srpkinjama i pokrstili se. Ja nisam još bio rođen kad se to dešavalo, ali deca tih lekara bili su moji vršnjaci. Tako se dr Sondermajer, čuveni lekar i hirurg u aktivnoj vojnoj službi, oženio Srpkinjom iz ugledne porodice i imao dva sina koji su samnom služili vojsku. Dva rođena brata dra Fridriha Popsa pokrstila su se i oženila Srpkinjama. Poznati lekar dr Šraga, specijalist za bolesti grla, takođe se pokrstio. Poznat mi je jedan jedini slučaj da je cela jevrejska porodica prešla u pravoslavnu veru, ali nju nije niko nagovarao da to učini.

Verovatno zbog međusobnog poštovanja koje je vladalo između organa Srpske pravoslavne crkve i Jevreja, u Srbiji je bilo manje antisemitizma nego u drugim zemljama. Nešto iz mog ličnog iskustva: za vreme prvog svetskog rata na Solunskom frontu, sveštenik divizije nalazio se u štabu divizije, gde sam i ja bio na dužnosti, pa me često pozivao u slobodno vreme da šetamo i pričamo. Na Dorćolu je stanovao prota Popović, otac mog školskog druga ing. Božidara Popovića. Često je šetao sa mojim ocem i uvek su imali šta da kažu jedan drugome. Kad su Srbi slavili krsnu slavu pozivali su Jevreje u posetu, a Jevreji su se rado odazivali. Bilo je i bratimljenja između Jevreja i Srba.

Jevreji u Srbiji su pred zakonima bili ravnopravni sa Srbima, nije bilo nikakve diskriminacije i Jevreji su to cenili. Svesni ove činjenice vršili su svoje dužnosti kao građani i pojedinci zemlje na svim poljima delatnosti, u miru i u ratu. Zašto je potrebno naglasiti da nije bilo diskriminacije i da su Jevreji to cenili? Jesu li Jevreji bili krivi zbog nečega? Ne. U stvari, Jevreji nisu cenili činjenicu da nije bilo diskriminacije, nego su cenili činjenicu da Srbi nisu imali predrasuda u odnosu na Jevreje, predrasuda koje su ljude gurale do najnižih instinkata. Srbi su u tom pogledu bili neopterećeni i zahvaljujući tome podigli sebe na visok duhovni nivo, osnov za stvaranje velikih dela.

Da načinim jednu malu ekskurziju: kada je austrijska vojska 1915. navalila na Beograd, komandant Petnaestog puka se razboleo na Petlovom brdu i napustio je puk. Pričalo se u diviziji da je jedan od komandanata bataljona trebalo da primi puk, i to najstariji po rangu. Jedan od njih bio je i major Berah, ali on nije bio najstariji po rangu. Komandant divizije je smatrao da major Berah treba da primi puk, ali kako je jedan bataljon u puku vodio major stariji po rangu od Beraha, komandant divizije je premestio tog majora u drugi puk, tako da je Berah kao tada najstariji po rangu primio puk. O ovome što sam naveo, verovatno postoje podaci u vojnoj arhivi. Major Berah je vodio puk tokom celog odstupanja vojske do Krfa. Ja sam bio konjički potporučnik, vodnik, u Konjičkom timočkom divizionu II poziva koji je pripadao odbrani Beograda. Sa svojim vodom išao sam svakog dana u iz-

vidanja ispred linija Petnaestog puka, pa sam u povratku sa izvidanja imao priliku da prođem kroz linije Petnaestog puka i da komandantu puka majoru Berahu podnesem izveštaj o kretanju neprijateljskih prethodnica. Pukovski oficiri su imali najlepše mišljenje o majoru Berahu; bio je hrabar oficir i primeran starešina. Za vreme zatišja 1915, pre odstupanja vojske, major Berah je bio ne samo dobar starešina nego i dobar drug. Za vreme odmora igrao je karte sa svojim mlađim oficirima i ponašao se nezvanično, ali loše bi prošao onaj oficir koji bi bio neodgovoran u službi zbog majorovog drugarskog ponašanja. Nije mi poznato u kojoj je jedinici bio major Berah na Solunskom frontu, ali posle prodora naše vojske na Kajmakčalanu i ulaska naše divizije u Sarajevo 1918. proveo sam mnoge noći s majorom Berahom i vojnim lekarom dr. Munkom u jevrejskim porodicama, svi srećni zbog završenog rata. Imao sam priliku da se uverim da je major Berah bio zaista dobar drug. Komandant Timočke divizije ukazao mu je veliko poverenje kad mu je poverio komandu Petnaestog puka. Dr Moša Munk je bio lekar u jednom puku ispod Kajmakčalana, te u prvim linijama i rovovima neumorno prihvaćao i lečio ranjene i bolesne vojnike.

U jednom naletu u Mačvi 1914. poginuo je konjički potporučnik David Amar, a docnije i njegov brat inženjerijski potporučnik Solomon-Moni Amar. Beograd nije zaboravio njihovu hrabrost i rodoljublje, pa je jedna ulica u Beogradu dobila ime po braći Amar. Njihov brat od strica, konjički potporučnik Moša Amar, poginuo je za mitraljezom u ratu protiv Turske. Brdo na kome su vođene borbe nazvano je Amarovo brdo, a u Skopiju je jedna ulica dobila naziv Amarova ulica. Bilo je još mnogo Jevreja neznanih junaka koji su se u svim rodovima vojske borili rame uz rame sa svojim drugovima Srbima i tako vršili svoju patriotsku dužnost.

Toliko o ovoj maloj ekskurziji. Da se vratimo na prilike i događaje u Beogradu.

O državnim praznicima održavana su blagodarenja u sinagogama, a vlada, Beogradska opština i vojne vlasti su slali svoje izaslanike da prisustvuju bogoslužjenju. Neko od rukovodilaca Jevrejske opštine govorio bi na srpskom jeziku o značaju praznika. Rezervni oficiri Jevreji oblačili su uniforme.

Jevreji u Beogradu su živeli kao jedna velika porodica, a njihov društveni život je bio veoma razvijen. Bilo je kulturnih i dobrotvornih društava koja su se izdržavala od članskih uloga ili dobrovoljnih priloga. Zabave sa lepim programima i igrankama nisu izostajale, a one su takođe bile i prilika da se mladi svet sastane, da se steknu nova poznanstva i prijateljstva.

Srpsko-jevrejsko pevačko društvo osnovano je 1878, a jedan od pokretača za osnivanje društva, višegodišnji predsednik, a potom počasni predsednik, bio je moj otac Avram Mevorah. Moj prvi susret sa pevačkim društvom zbio se kad sam imao sedam godina. Moji roditelji su se uselili u veliki stan u kući Davida Farhija u Vasinoj ulici, pa su dve sobe izdali Pevačkom društvu. U jednu sobu uneli su klavir, te sam iz susedne sobe slušao probe hora. Verovatno da je ta okolnost uti-

cala na to da zavolim muziku uopšte, a docnije i klasičnu muziku. Probe su održavane nedeljom kad su članovi hora bili slobodni i u toku sedmice uveče. Članovi hora su se bavili raznim zanimanjima, ali su trčeći dolazili u društvo, u to kulturno središte koje su tako mnogo voleli. Radi ljubavi prema pesmi i vernosti prema društvu, članovi hora su bili različitog doba starosti. Sećam se nekih članova hora: veoma cenjena bila je Cipora Papić, divan sopran, najmlađa od triju sestara glumca Papića, člana Narodnog pozorišta u Beogradu, a od solista se sećam Leona de Leona. Kvalitet hora je bio veoma cenjen u srpskom društvu, pa su njegovi koncerti izuzetno hvaljeni. Gajene su srpske i jevrejske pesme, a Mokranjac je kao kompozitor bio stalno na repertoaru. Hor je bio mešoviti, pa su iz druženja u njemu sklopljeni mnogi srećni brakovi. Dugogodišnji horovođa i učitelj bio je Štirski. Disciplina hora bila je savršena zahvaljujući njegovoj neobičnoj revnosti, a kako je bio veoma osetljiv na pogreške u tonovima vikao je na članove i članice koje su ponekad i plakale. Pevačko društvo je priređivalo i koncerte sa igrankom, obično purimsku zabavu sa igrankom u Kolarčevoj sali, ili »maskenbal«. Mlađi svet je željno očekivao ove zabave jer je to bila jedina prilika da se malo poigra, da muško i žensko kaže jedno drugome poneku lepu reč pošto tada nije bilo diskoteka, lokala u kojima se svaki dan igra.

Srpsko-jevrejsko pevačko društvo je 1903. proslavilo 25-godišnjicu osnivanja; priređen je koncert, a posle koncerta je održan banket u bašti »Kolarac«. U izvođenju jedne pesme učestvovali su svi bivši članovi hora zajedno sa aktivnim članovima. Bila je to originalna ideja moga oca da učestvuju dve generacije, pa sam i ja pevao sa svojim ocem, a kćer jednog od trojice braće Rubenovića sa svojim ocem. U divno osvetljenoj bašti, lepe letnje večeri, u pesmi i veselju srele su se porodice i podsećale se na događaje iz prošlosti.

»Jevrejsko žensko društvo« na čelu sa gospođom Jelenom de Majo privuklo je veliki krug plemenitih žena. Poznavao sam gospođu De Majo kao retko finu i blagu ženu, pa nije bilo nikakvo čudo što su joj se žene rado pridružile. Koliko se sećam, ovo društvo se uvek našlo ako je trebalo pomoći nekoj devojci pri udaji, ili pomoći kakvoj siromašnoj porodici. Prihodi društva sastojali su se od članskih uloga i dobrovoljnih priloga sa zabava koje je društvo priređivalo. Zabave su priređivane sa koncertnim delom, koji je uvek bio raznolik i zanimljiv, a izvodile su ga osobe iz jevrejske sredine: neki muzički duet, deklamacije, kozerije, ili kratak pozorišni komad.

»Potpora« je bilo društvo za potpomaganje studenata na višim školama, ali mi nije poznato kad je osnovano. Znam da je pomagalo studente na univerzitetima u inostranstvu, ali pomoć nije mogla biti potpuna nego dopuna za izdržavanje. Bio sam sekretar »Potpore«, pa kad sam 1941. uveden u zarobljeništvo ostavio sam u stanu urednu kartoteku. Poznato mi je da su svi lekari u Beogradu koji su primali pomoć od »Potpore« isplatili svoje dugove. I ovo društvo je priređivalo koncerte sa igrankama, a izdržavalo se od prihoda sa priređenih koncerata i članskih uloga. Predsednik »Potpore« kad smo 1941. napustili Beograd bio je lekar dr Margulis, koji je i sam kao student primao pomoć od »Potpore«.

Sećam se da je postojalo i društvo »Bikur Holim« i da su u njegovoj upravi bili ugledni članovi Jevrejske opštine. Kako i samo ime kaže »Poseta bolesnicima«, društvo je davalo pomoć za bolesnike u siromašnim porodicama, a jedan lekar koji je primao mesečni honorar obilazio je bolesnike. Društvo je nabavljalo i lekove jer nije postojalo neko socijalno osiguranje, a bilo je i sirotinjskih porodica čiji bi članovi pre umrli od gladi ili bolesti nego prosili.

Postojao je i jedan dirljiv običaj: »albaša«, ili »malbiš arumim«, odevanje golih. Deca siromašnih roditelja dobijala su pred zimu odelo, kaput i cipele. Odelo i kapute liferovale su konfekcijske radnje, a cipele su izrađivane po meri. Građani su se okupljali u nekom razredu jevrejske škole, obično nedeljom kad se ne radi, pa su deca pozivana po spisku. Dok sam živ neću zaboraviti kako sam jedanput prisustvujući ovom predavanju odeće i obuće video da ugledni trgovac Avram Koen plače, ne znam da li od radosti ili žalosti, a radost dece se ne može opisati. Ovu pomoć organizovala je Jevrejska opština.

Nekoliko reči o Jevrejskoj opštini u Beogradu. Da postoji takva ustanova saznao sam kad sam bio mali. Moj otac je bio član Uprave, pa se sećam kako je jedanput pričao da je hteo izići iz Uprave, ali je predsednik opštine Matatjau Levi stavio kesu sa novcem na sto i kazao na španskom: »Ako Mevorah izađe, evo parades, pa i ja izlazim«. Otac je pričao da Levi nije znao dobro španski, a po tome što je kazao »evo parades«, umesto »evo paras«, kako se na španskom zvao novac, može se zaključiti da je bio poreklom iz stare Grčke, verovatno iz Kostura u kome su živeli Jevreji nastanjeni u tom gradu pre dve hiljade godina. Računali su se u sefardske Jevreje, mada nikad nisu živeli u Španiji. Mi smo u Beogradu imali jednu ovakvu porodicu poreklom iz Kostura, porodicu Elijas. Sinovi su imali trikotažu »Elka«, a roditelji im nisu dobro govorili španski.

Kad sam već postao dečak sećam se da je predsednik opštine bio Edidija Buli, otac uglednog bankara Benciona Bulija. Edidija Buli je inače uživao veliki ugled i poštovanje. Ne sećam se da je u vreme o kome pišem bilo kakvih izbornih borbi za Upravu u Jevrejskoj opštini, ili kakve propagande za neke posebne ličnosti. Verovatno da su bili kooptirani ljudi koji su imali i volje i vremena za rad, a uz to uživali ugled i poverenje u narodu.

Da spomenem neke jevrejske ličnosti iz prošlosti kako bi se dobila prava slika o njima i o prilikama u kojima su živeli Jevreji.

Za vreme vladavine dinastije Obrenovića, jaka politička stranka »Naprednjaci« imala je svoj list *Pravda*. Glavni urednik bio je Adamović, a njegov pomoćnik, docniji glavni urednik, bio je Jovan Mandil. *Pravda* je bila jedan od glavnih dnevnih listova koji je lepo uređivan ne samo kao glasilo stranke nego i kao informativni list, a verovatno je imao i svoje dopisnike u svetu. Iako je Adamović bio glavni i odgovorni urednik, u stvari je pravi urednik bio Jovan Mandil. Kad sam bio na Solunskom frontu, *Pravda* je izlazila u Solunu u istom formatu, ali sa smanjenim bro-

jem strana. Urednik je bio Jovan Mandil. Kad sam jedanput putovao iz Soluna u svoju komandu, saputnica mi je bila gospođa Mandil na pruži za Voden, divna žena koja je na mene ostavila nezaboravan utisak.

Ko nije poznavao Aleksandra Popovića, našeg Avrama Koena, socijaldemokratu, krupnog čoveka s velikim brkovima i crvenom mašnom? Borac za jednaka prava i za eksploatacane za vreme vladavine kralja Petra Karadorđevića, svakog prvog maja je u prvom redu u demonstracijama išao pored jednog profesora Univerziteta i ostalih svojih drugova. Nije se mešao u jevrejske stvari, niti zalazio u jevrejsko društvo. Među svojim drugovima je bio veoma omiljen. To što je promenio ime ne mora značiti da je bio asimilant pošto su njegovi pogledi izlazili van okvira sredine u kojoj je živeo. On je najbolje znao zbog čega je promenio ime, ali u prevodu nije zatajio poreklo svog imena; naime, naši prvosveštenici su bili Koanim, te je od popa načinio Popović.

Da navedem jednog čoveka koji je ušao u poslovice. To je bio Moša Avram Maca koji je imao malu radionicu za izradu amrela i prodavnicu amrela. Bio je krupan čovek s jakim podbratkom, uvek dobro raspoložen i spreman na šalu. Bio je otac mog školskog druga. Nije se mešao u politiku, niti je voleo da se izjašnjava o političkim događajima. Kad su ga jedanput upitali šta misli o ubistvu kralja Aleksandra Obrenovića odgovorio je: »Ja prodajem amrele«. Tako je ušao u poslovicu da kad neko nije hteo reći šta misli, taj »prodaje amrele«.

Kako bismo mogli propustiti a da ne pomenemo izdavača Gecu Kona, tog velikog prosvetitelja. Udžbenici, filozofska i naučna dela izlazili su u njegovom izdanju zahvaljujući njegovoj ljubavi, spremnosti i preduzimljivosti za taj posao. Kancelarija Gece Kona služila je za sastanke profesorima Univerziteta i naučnicima, onima čija su dela štampana u njegovom izdanju, te u malom bila akademija nauka. Geca Kon, čovek retke kulture, neobično predusretljiv, uvek sa osmehom na licu, izvršio je svoj zadatak i stekao priznanje obrazovanog sveta i sredine u kojoj je živeo.

Da završim: ovo što sam napisao učinio sam po sećanju. Verovatno da sam propustio ponešto, ali o životu Jevreja u Beogradu, ako bi se ulazilo u pojedinosti, moglo bi se neuporedivo više napisati. To ostavljam istoričarima koji će crpeti podatke iz arhiva, dokumenata i drugih izvora.

Ramat Jichak (Ramat Gan Bet)
23. I 1978.
Izrael

AUTOBIOGRAFSKE BELEŠKE MOŠE MEVORAHA*

Rođen sam 26. septembra 1890. (po starom kalendaru 13/9) u Beogradu.

Moji roditelji:

otac: Avram Mevorah, rođen u Beogradu godine 1860. Ubijen godine 1943. u Beogradu. Ubili su ga nacisti otrovnim gasom za vreme prenosa iz Bolnice trgovačke omladine u kojoj je ležao bolestan.

majka: Ester (Neti) rođena Koen, rođena u Pančevu. Ne sećam se koje godine, bila je nešto mlađa od oca. Umrila prirodnom smrću 1935. godine.

Moja supruga: Vida, rođena Kapon. Rođena 12. februara 1894. godine u Ploešti (Rumunija). (Rođitelji su rođeni i živeli u Ruščuku, Bugarskoj, odakle je otac, Avram Kapon pozvan na službu u Ploešti). — U četvrtoj godini prešla sa roditeljima i celom porodicom u Sarajevo, tada pod vladom Austro-ugarske monarhije. — Venčao sam se sa njom 26. juna 1921. god. u Beogradu.

Naša deca:

Ester, rođena 13. maja 1922. god. Osnovnu školu, gimnaziju i Tehnički fakultet završila u Beogradu. Iselila se sa nama u Izrael kao inženjer arhitekta godine 1949. Radila je kao arhitekt u Kupat Holimu, u građevinarskom odeljenju. Umrila od neizlečive bolesti: 10. juna 1955 (leukemija). Sahranjena u Kirjat Šaulu.

Luci Petrović, rođena Mevorah, rođena 12. oktobra 1925. godine. Osnovnu školu, gimnaziju i Pravni fakultet završila u Beogradu. Udala se za Slobodana Petrovića. Radi u Savezu jevrejskih opština u Beogradu kao sekretar *Izvršnog odbora*.

Moje školsko obrazovanje:

- 1) od 1894—1897. — u dečijem zapavištu kod »Tante Leontine« u kome je Tanti Leontina govorila samo nemački.
- 2) od 1897—1901. — u osnovnoj školi »Kod Saborne crkve«. Veronauku smo imali u jevrejskoj školi nedeljom i četvrtkom po podne.
- 3) od 1901—1905. — Prva beogradska gimnazija u Beogradu.
- 4) od 1905—1908. — Državna trgovačka akademija u Beogradu.
- 5) od 1908—1909. — Eksportna akademija u Beču (»Tekstilni kurs«).

* NAPOMENA REDAKCIJE. Moše Mevorah je napisao svoje istoriografske beleške u odmakloj dobi — u devedesetim godinama života (umro je 1982. godine). Vrednost i zanimljivost beležaka je upravo u pedantnom redanju događaja iz aktivnog života od rane mladosti do duboke starosti. U tom razdoblju prošao je ratove na Balkanu a posle iseljavanja, doživeo je neke i u Izraelu.

Pošto su u pitanju beleške iz ličnog života, u nađenom tekstu nisu vršene lektorske ni druge ispravke — ostavljamo ih onako kako je Moše Mevorah zabeležio.

- 6) od 1910—1912. — kao privatni đak peti i šesti razred gimnazije (u Trgovačku akademiju stupio sam sa četiri razreda gimnazije).
- 7) od 1919—1920. — sedmi i osmi razred gimnazije. Maturu sam polagao od 16—30. januara 1920. g.
- 8) od 1920—1923. — Pravni fakultet u Beogradu. Zbog Prvog svetskog rata pravne studije trajale su samo tri godine, da bi se što pre nadoknadio kadar, izgubljen u proteklim ratovima od 1912—1918. g. (moj dosije № = 8139, Index № = 1166).

Na Pravnom fakultetu polagao sam i položio ispite iz sledećih predmeta:

- 1) 1. II 1924. Crkveno pravo,
- 2) 4. II 1924. Enciklopedija prava,
- 3) 9. VI 1924. Rimsko pravo
- 4) 10. X 1924. Narodna ekonomija,
- 5) 15. X 1924. Ekonomska politika,
- 6) 16. X 1924. Nauka o finansijama,
- 7) 24. X 1924. Građansko pravo I deo,
- 8) 3. II 1925. Državno i Ustavno pravo,
- 9) 10. VI 1925. Međunarodno javno pravo,
- 10) 24. X 1933. Krivično pravo,
- 11) 3. II 1934. Krivično pravo,
- 12) 26. X 1935. Građansko pravo II deo (Obligaciono pravo),
- 13) 5. III 1940. Krivični sudski postupak,
- 14) 26. I 1948. Statistika,
- 15) 30. IV 1948. Opšta istorija države i prava,
- 16) 16. IX 1948. Teorija države i prava,
- 17) 26. I 1949. Porodično pravo

Iz krivičnog prava dao sam seminarski rad »O filosofiji Poper Linkeusa u odnosu na krivične sankcije«, povodom njegove knjige koja je objavljena tada na nemačkom jeziku (Popper Linkeus sociolog, Jevrejini, koji je živeo u Beču). — Statistiku sam polagao sa svojom ćerkom Luci. — Opštu istoriju države i prava polagao sam kod pok. prof. Albi Vajsa. — Za diplomu trebao sam da položim još četiri predmeta, što je izostalo zbog useljenja u Israel.

9) od 1945—1949. — Filozofski fakultet u Beogradu

(moj dosije 1875, Index N=2706/45

N=7934/32).

pod A. Opšta istorija — prof. dr Viktor Novak;

.. B. Nacionalna istorija — prof. dr Vasa Čubrilović;

.. C. Latinski jezik — prof. dr Miloš Đurić.

Imam overenih sedam semestara. Ispisao sam se iz osmog, poslednjeg semestra. Ispis iz osmog semestra odobren mi je na osnovu odluke Rektorara br. 53 od 14. VII 1949. »radi odlaska u Israel«. Ispiti iz navedenih predmeta (diplomski is-

piti) izostali su zbog iseljenja u Israel. Uselio sam se u Israel sa suprugom Vidom i ćerkom Ester 25. VII 1949. god.

Poznavanje jezika: pišem i govorim (po stepenu poznavanja):

sem srpskog, nemački, francuski, italijanski, engleski ivrit. Govorim španski (ladino). Učio sam pisanje slova, koja su se upotrebljavala za ovaj jezik, jevrejska slova, kojim su pisali Sefardi (Raši).

Moje slikarsko obrazovanje i delatnost u slikarstvu:

U najranijem detinjstvu crtao sam predmete i predele iz prirode. U petnaestoj godini učio sam da slikam kod Mihaila Petrovića slikara i nastavnika u slikarskoj školi u Beogradu. Godine 1908—9, posećivao sam časove slikanja na Tehničkoj visokoj školi (arhitektonski osek) u Beču, u vremenu kad sam bio upisan na Ekspornjoj akademiji. — Za vreme zarobljeništva u Nemačkoj od godine 1941—45. izradio sam portrete svojim drugovima — više od šest stotina lica (naravno besplatno). Po povratku iz zarobljeništva radio sam portrete i crteže za Državno izdavačko preduzeće »Dizjug«. Upravnik preduzeća bio je Aleksandar Vučo, književnik (između ostalih portretirao sam književnika i nosioca Nobelove nagrade, Ivu Andrića i kompozitora Konjovića). U Beogradu izlagao sam portrete u Paviljonu »Cvijeta Zuzorić«.

Moj rad u Izraelu: godine 1950. izložio sam u Umetničkom paviljonu u ulici Alharizi u Tel Avivu tri portreta. Radio sam portrete radi izrade klišea za listove »Davar«, »Davar Hashavua«, »Maazir«. Godine 1956. izdalo je izdavačko preduzeće »Masada« knjigu »Dejoknost Sofrim« sa portretima izraelskih književnika (34) koje sam portretirao. Svaki književnik dao je svoju biografiju i po nekoliko strana svojih radova. Godine 1951. izradio sam po naruđbini Ministarstva zdravlja 14 portreta, članova misije »Svetska zdravstvena organizacija«, profesora iz raznih zemalja. Portreti su dostavljeni profesorima preko naših ambasada. Za »Is-torijski muzej« grada Tel Aviva izradio sam 15 portreta osnivača Tel Aviva. U Keren Kajemetu nalazi se portret pok. Šprincaka, bivšeg predsednika Parlamenta. U Bibliografskom institutu — »Gnazim« nalazi se portret pok. Ašera Baraša, književnika i bivšeg predsednika Udruženja književnika. U Ministarstvu prosvete, odeljenju za muziku, nalazi se portret pok. prof. Kestenberga. Opština Ramat Ganu otkupila mi je nekoliko slika u boji (akvareli i ulje) predela iz okoline Ramat Gana. Najzad, u Izraelu izradio sam veliki broj portreta privatnih.

Moje muzičko obrazovanje:

Teoriju muzike i sviranje na violini učio sam za vreme školovanja u nižoj gimnaziji kod domaćeg učitelja pok. Merte. Učio sam skoro četiri godine. Svirao sam duete sa članovima familije i prijateljima kroz ceo život do zarobljeništva, a u zarobljeništvu u orkestru (dirigent Blam). Po povratku iz zarobljeništva nisam više svirao. Mislim da sam izgubio svu okretnost u prstima na levoj ruci. Ono što je ostalo bila je velika ljubav za klasičnu muziku, tu najveću umetnost i razumevanje, šta je muzika. Ovo zadovoljstvo je dovoljno, da bi čovek bio uveren da učenje muzike, pa ako se više i ne izvodi, nije bilo izgubljeno vreme.

Moja služba u vojsci:

Avgusta 1912. god. stupio sam u »Đački eskadron« u Beogradu kao redov-đak, konjanik. Oktobra iste godine izbio je Balkanski rat. Naš eskadron premešten je u Niš radi dalje obuke. Meseca marta 1913. god. naš eskadron bude premešten u selo Azanju i tu sam polagao ispit za rezervnog konjičkog oficira, i položio. Godine 1913, 18. juna izbio je rat protiv Bugara, kada je bugarska saveznička vojska napala srpsku vojsku u noći između 17. i 18. juna na spavanju u šatorima. U činu narednika, sa položenim ispitom, bio sam kontuzovan na Zletovskoj reci i sanitetskim vozom prenesen u bolnicu u Beogradu, gde sam ležao sa jakim glavoboljama i bolovima u kostima — više od šest nedelja. Između bugarskog rata i Prvog svetskog rata unapređen sam u čin konjičkog potporučnika. Kad je izbio drugi svetski rat, mobilisan sam u Zaječaru kao vodnik u Timočkom konjičkom divizionu II poziva. Učestvovao sam u svim borbama do odstupanja kroz Albaniju i prispeću na Krf. Na Krfu izvršena je reorganizacija srpske vojske i ja budem postavljen u činu poručnika u štab Timočke divizije. Sa Krfa naša je vojska premeštena na Solunski front, 1916. godine.

Posle prodora na Solunskom frontu stigao sam sa svojom divizijom u Sarajevo (jedan mesec docnije, jer sam oboleo od španske gripe, te ležao u bolnici u Kruševcu). Februara naša Timočka divizija bude premeštena u Dubrovnik, gde sam dobio čin kapetana druge klase. Na službi sam ostao u Dubrovniku do novembra 1919. godine, gde sam prema jednom naređenju Ministarstva prosvete mogao da budem na moj zahtev demobilisan radi polaganja ispita u gimnaziji i polaganja mature, 1920. godine. Komandant divizije bio je Đeneral Đokić.

Između Prvog i Drugog svetskog rata dobio sam dalje činove bez polaganja ispita, jer sam činove stekao po zakonu, zato što sam učestvovao u ratu. Decembra 1940. god. proveo sam 15 dana na vežbi u Nišu u činu potpukovnika. Kad je izbio drugi svetski rat, uputila me je Konjička komanda u štab Vrhovne komande na raspoloženje, gde me je na Palama iznad Sarajeva zatekla kapitulacija jugoslovenske vojske. Odveden sam u nemačko zarobljeništvo, gde sam proveo četiri godine, do oslobođenja, 5. februara 1945. godine. U Nemačkoj ukrcali smo se u voz 20. februara. Ovaj transport prispeo je u Beograd 20. marta 1945. god. gde sam se posle četiri godine vratio svojoj porodici, koja je provela četiri godine u izbeglištvu u Albaniji, a vratila se u Beograd dva meseca pre mene. Naredbom Vrhovnog komandanta br. 268 od 22. februara 1947. god. preveden sam u Jugoslovensku armiju u čin rez. konjičkog potpukovnika.

Moja zanimanja:

- 1) od godine 1909. do 1910. u Trstu, u službi kod uvozno-izvozne firme Giuseppe di Felice Venezian (rad sa južnim voćem, kafom i dr.),
- 2) od godine 1910—12. u službi kod oca u kancelariji; zanimanje oca: zastupnik inostranih preduzeća u tekstilnoj grani,
- 3) od godine 1919. do 1941. kao zastupnik inostranih preduzeća u trgovini tekstilnim vlaknima za domaću industriju,

4) po povratku iz zarobljeništva:

- a) radio sam portrete za Državno izdavačko preduzeće »Dizjug«. Upravnik: Aleksandar Vučo, književnik,
- b) posle rasformiranja »Dizjuga« u filmskom preduzeću Jugoslavije. Predsednik preduzeća: Aleksandar Vučo, književnik. Od 1. I—5. IX 1946.
- c) od 6. IX 1946 do 1. VI 1949. kao viši komercijalist u Ministarstvu spoljne trgovine,
- d) dekretom Ministarstva industrije Srbije postavljen sam za honorarnog nastavnika u Školi za direktore i knjigovođe (dekret od 19. XII 1947) za vreme službovanja u Ministarstvu spoljne trgovine.

Aktivnost u javnom životu:

1) U nižoj gimnaziji i srednjoj školi:

- a) jedan od osnivača društva »Hevrat bahurim«, društvo za novčano potpomaganje siromašnih đaka radi nabavke školskih knjiga i drugih školskih potreba,
- b) jedan od osnivača omladinskog sionističkog društva »Gideon«. Prvi predsednik Leon Hajim, dak više gimnazije.

2) U Beču, 1908—9. godine:

- a) bibliotekar akademskog društva »Esperanza«,
- b) aktivan član »Bar Giore«, akademskog društva studenata iz jugoslovenskih zemalja. Od bivših članova žive u Israelu sem mene:
Dr Schön, u kibucu Gat,
Dr Schmukler, lekar u Nataniji,
Dr Nisim, lekar, sada u jednom »Bet-avot« u Hajfi.

3) Od godine 1919—49:

- a) sekretar »Potpore«, društva za potpomaganje studenata na višim školama. Bivši predsednik pok. Leon Deleon i pok. dr Margulis, lekar,
- b) jedan od osnivača i član uprave Udruženja trgovačkih zastupnika,
- c) član uprave Udruženja branilaca Beograda,
- d) član Udruženja rezervnih oficira,
- e) sudija u Sudu trgovinske komore. Presude su bile izvršne bez apelata. Sekretar suda Aleksandar Vučo,
- f) član društva »Philosophia«, koje je vodio prof. dr Arthur Liebert, iako nije bio Jevrejin, morao je da napusti Nemačku. Beogradski univerzitet dao mu je katedru čim je stigao u Jugoslaviju. Izdao je tri godišnjaka: godine 1936, 1937 i 1938. Sarađivao je i pok. prof. Martin Buber. Kad sam slikao pok. prof. Bubera, kazao mi je da je prof. Liebert, kad je Hitler okupirao Jugoslaviju, pobjegao u London i tamo umro,
- g) kao delegat Udruženja trgovačkih zastupnika prisustvovao sam oko tri desetih godina osnivačkoj skupštini Udruženja za prijateljske odnose Jugoslavije i Palestine. Za predsednika izabran je Prica, bivši admiral

u penziji. Predstavnik Palestine bio je pok. Projanski koji je nedavno umro, a do smrti bio je predsednik Društva industrijalaca i trgovaca u Tel Avivu,

h) po povratku iz zarobljeništva za vreme službe u Ministarstvu spoljne trgovine, aktivan član i pevač hora Ministarstva spoljne trgovine.

4) U Israelu:

- a) član Hitahduta Olej Jugoslavija, član uprave u snifu Tel Aviv,
- b) član-prijatelj Muzeja Tel Aviva,
- c) član Udruženja bivših jugoslovenskih zarobljenika oficira.

Nagrade i odlikovanja:

- 1) Na završetku Državne trgovačke akademije dobio sam iz Fonda »Braće Radojkovića« za odličan uspeh drugu nagradu u iznosu od Din. 100,— (prva nagrada Din. 200,—, treća nagrada Din. 50,—) — godine 1908.
- 2) U Ministarstvu spoljne trgovine povodom sprovođenja novog sistema evidencije odlukom ministra Milentija Popovića br. 430 od 3. januara 1948. god. »za vanredno zalaganje pri sprovođenju novog sistema evidencije u spoljnoj trgovini dobio sam novčanu nagradu u iznosu Din. 3.000,—«. U svaku od šest republika delegiran je po jedan službenik da sprovede ovu evidenciju. Navedenu nagradu primio sam iz ruku šefa personalnog odseka, gdje Britlej, supruge jugoslovenskog ambasadora u Londonu. Pružajući mi novac, kazala je: »mi smo trebali da imamo šest Mevoraha«. Ova izjava bila je po vrednosti veća od navedenog iznosa. Moj zadatak je bio da sprovedem evidenciju u Skoplju.
- 3) Od godine 1912. do 1949, ratne godine za vreme službe u vojsci:
 - a) na Solunskom frontu zlatnu medalju »za revnosnu službu«,
 - b) Albansku spomenicu za odstupanje kroz Albaniju (ova spomenica povlači izvesne privilegije u Jugoslaviji),
 - c) ratne spomenice za ratove 1912. protiv Turske, 1913. rat protiv Bugarske, 1914—18. Prvi svetski rat.
- 4) Od godine 1919—41:
 - a) na predlog ministra trgovine »Ordenom Svetog Save petog reda« za rad u svojstvu sudije u Sudu trgovinske komore,
 - b) na predlog ministra vojske i pomorice »Ordenom Jugoslovenske krune petog reda« za rad u Udruženju branilaca Beograda.